

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin Moșincă
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Cloș
 Editura Tipo MC, Oradea - 2020

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889
 ISSN-L 2734 -6889

Nicolae Iorga și instituțiile culturale românești din Transilvania¹

Prof. univ. Dr. IOAN BOLOVAN²

Abstract: Nicolae Iorga was interested in Romanian cultural institutions in Transylvania until the First World War but also after the Great Union, understanding their purpose in preserving the identity of Romanians in the Austro-Hungarian Empire and promoting national solidarity. He donated his books and publications to ASTRA's library, participated in its general meetings, held several conferences, etc. Nicolae Iorga also played an important role in founding the Romanian University of Cluj in 1919, supporting the activity of the university commission that prepared its official opening.

Keywords: Nicolae Iorga, ASTRA, Romanian University of Cluj, national solidarity

Nicolae Iorga a fost fără îndoială o personalitate de factură enciclopedică, devotat națiunii și promotor al unor valori general umane, care nu doar că a apreciat și prețuit, dar a și întreținut relații de colaborare cu foarte multe instituții de cultură, de cercetare și de învățământ din România dar și din alte țări. În viziunea marelui istoric, aceste instituții au îndeplinit și urmau să mai joace un rol important în definirea identității unei națiuni, în promovarea unor valori și în progresul științific, tehnologic. De aceea, mai cu seamă până la Primul Război Mondial dar și după Marea Unire, Nicolae Iorga s-a interesat de instituțiile culturale românești din Transilvania, înțelegând rostul acestora în păstrarea sentimentului național al românilor din monarhia dualistă austro-ungară și afirmarea solidarității peste hotarele politico-administrative, în orientarea directivei culturale și sociale din România interbelică.

Înainte de toate trebuie să menționăm faptul că Nicolae Iorga a sprijinit necondiționat până la 1918 menținerea identității culturale și naționale a românilor ardeleni. Călătoriile sale în Transilvania și Bucovina, participarea la diverse evenimente organizate în aceste teritorii i-au permis să ia contact direct cu realitățile politice în care trăiau românii din Imperiul Austro-Ungar. El a donat cărțile și publicațiile sale pentru bibliotecile ASTREI, Asociației Naționale Arădane pentru cultura poporului român, Asociației naționale pentru cultura poporului român din Maramureș și ale altor instituții ale

* Membru corespondent al Academiei Române și prof. univ. la Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, email: ioanbolovan62@gmail.com

¹ O versiune restrânsă a acestui articol va apărea și în revista *Vitraliu*, nr. 54, Bacău, 2021

² Material publicat în volumul omagial dedicat prof. univ. Dr. Viorel Faur la 80 de ani

societății civile românești din Transilvania, a participat periodic la adunări generale ale acestora, a susținut în cadrul lor mai multe conferințe etc. Notabil este că marele savant nu a neglijat nicio instituție relevantă din cadrul sistemului asociaționist românesc din teritoriile aflate în componența imperiilor vecine, pentru el a contat fiecare asociație pusă în slujba emancipării politice, culturale și socio-economice a națiunii. El însuși creator și conducător de atari instituții, parte în general a unei societăți civile democratice, Nicolae Iorga a fost preocupat să le cunoască îndeaproape modul de organizare și funcționare, să le susțină activitățile și să-și împărtășească reciproc din experiența lor.

Firește că ASTRA (înființată în 1861 și care a fost cea mai importantă instituție națională a românilor ardeleni, o adevărată „academie”) a beneficiat de o atenție sporită. Dincolo de donarea cărților sale, de expedierea gratuită a mai multor exemplare din ziarul *Neamul Românesc*, Iorga a participat la multe adunări generale anuale ale ASTREI unde a susținut conferințe, a încurajat liderii locali să persevereze în munca de luminare a poporului. Prezența savantului și patriotului la aceste reuniuni anuale care aveau loc în diferite părți ale Transilvaniei a avut un rol mobilizator pentru românii transilvăneni. Adunările generale ale ASTREI prilejuiau și dezbaterile, într-un cadru mai restrâns, evident, a principalelor probleme ale mișcării politice românești. Participările la adunările generale anuale, la ședințele comitetelor de conducere, erau tot atâtea prilejuri de manifestare a solidarității naționale, asigurându-se în primul rând o unitate în strategia cultural-națională adoptată de asociațiile regionale³.

Una dintre prezențele memorabile ale lui Nicolae Iorga la adunările generale ale ASTREI s-a consumat în anul 1905. În zilele de 19 și 20 august 1905, Sibiu a devenit pentru câteva zile centrul cultural al tuturor românilor, odată cu Adunarea Generală a ASTREI și inaugurarea Muzeului Asociațiunii, prima clădire de acest fel ridicată pe teritoriul Transilvaniei de către români exclusiv prin eforturile proprii ale națiunii. Așa cum a reținut redactorului revistei *Luceafărul*, prezența lui Iorga la Sibiu la acest eveniment unic a fost extrem de bine receptată de către miile de români ardeleni: „*un moment înălțător al acestei întruniri a fost puternica manifestație de simpatie a întregului public asistent — pentru dl N. Iorga. A fost deajuns ca să se pronunțe numele vrednicului învățător al nostru, ca toți cei de față să isbucniască în urale nesfârșite, adevărind în acest chip recunoștința ce ne leagă de cel mai priceput și cel mai cald povățuitor al trebuințelor noastre*”⁴. Pe de altă parte, aceste prezențe active la adunările generale, constituite din reprezentanții tuturor românilor transilvăneni și ai celor din Vechiul Regat, erau, conform istoricului Vasile Netea, „un mare parlament al culturii românești, care pregătea calea spre parlamentul politic”⁵. Socializările cu ocazia adunărilor generale, contactul periodic între elite și baza mișcării politico-cultural-naționale au însemnat acumularea unei solidarități specifică formelor instituționale ale societății civile moderne. Prin formula lansată de Slavici la 1884, „*Soarele pentru români la București răsare*”, s-a avut în vedere promovarea valorilor culturale general românești, direcționarea evoluției culturale și politice a românilor transilvăneni în acord cu realitățile din România. De altfel, modelul sociologic global de organizare a societății din Vechiul Regat a constituit un reper constant pentru liderii românilor transilvăneni. Nu lipsit de importanță este și faptul că după Expoziția jubiliară de la București din 1906, la care au participat zeci de mii de români din Austro-Ungaria care au văzut direct realizările din statul român și structurarea instituțiilor acestuia, precum și construirea societății civile în Vechiul Regat, modelul oferit de București a dat un impuls pentru asociaționismul românilor din afara României⁶. Atunci când împrejurările nu i-au îngăduit să fie prezent la adunările

³ Ioan Bolovan, *Asociația Națională Arădeană pentru cultura poporului român. 1863-1918. Contribuții monografice*, Cluj-Napoca, Editura Dacia XXI, 2011, pag. 194.

⁴ „Serbările din Sibiu III”, în *Luceafărul*, An. IV, Nr. 19, Budapesta, 1 octombrie 1905, p. 372.

⁵ Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român. Legături politice și culturale între anii 1859-1918*, București, 1979, p. 74; Ioan Bolovan, *Raporturile ASTREI cu Asociația națională arădeană pentru cultura poporului român (1863-1918)*, în „*Studia Universitatis Babeș-Bolyai – Historia*”, XXXII, 1987, fasc. 1, p. 36.

⁶ Nicolae Bocșan, „Transilvania și unirea din 1859. Implicații culturale”, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca*, XXVII, 1985-1986, p. 487sq.

anuale ale ASTREI, Iorga și-a exprimat solidaritatea și suportul pentru cei care se aflau pe baricadele menținerii identității naționale. Astfel, în august 1911, cu prilejul adunării generale jubiliare de la Blaj care marca o jumătate de secol de la înființare, istoricul transmitea de la Vălenii de Munte tuturor membrilor ASTREI un mesaj personal de apreciere și de susținere: „A fi cu sufletul în mijlocul D-Voastră nu poate supăra pe nimeni, îngăduiți aceasta până când vremuri mai bune vor face pe acela care vi s'a făcut tovarăș de muncă să poată fi și tovarășul bucuriilor D-Voastre”⁷. De asemenea, o telegramă transmisă Iorga și în calitate de secretar al Ligii pentru unitatea culturală a românilor: „Ori unde se lucrează pentru cultura națională românească, Liga culturală se cade datoare a-și aduce frățeștile salutări, ea vă urează solidaritate deplină în munca înviersunată pentru trezirea prin lumină a energiei uriașe ce se ascunde în sufletele a patru milioane de români”⁸. În plus, în cuprinsul publicației *Neamul Românesc literar*, numărul 32 din august 1911, sub titlul *Serbările de la Blaj. Însemnătatea lor culturală și literară*, Nicolae Iorga realiza o amplă prezentare a acestei adunări anuale jubiliare, evidențiind rolul jucat de Andrei Șaguna și Alexandra Sterca-Șuluțiu la înființarea societății sibiene, dar și importanța Blajului în istoria românilor transilvăneni, concluzionând: „Serbarea jubiliară era o datorie și a fost un fericit prilej de manifestare națională”⁹.

După Unirea Transilvaniei cu România, Nicolae Iorga a rămas același susținător devotat al asociației de la Sibiu, precum și al celorlate instituții culturale. A mai participat la câteva adunări generale, a susținut conferințe, și-a donat publicațiile bibliotecii ASTREI, piesele sale de teatru erau puse în scenă la adunările periodice ale despărțămintelor etc. La adunarea generală extraordinară a ASTREI care s-a desfășurat la Sibiu în 10-11 ianuarie 1920, Nicolae Iorga a fost ales membru de onoare al ASTREI, calitate atribuită în acele împrejurări și regelui Ferdinand Întregitorul. În discursul rostit la adunare, Iorga a exprimat hotărârea Ligii Culturale, pe care o conducea de puțin timp, de a se federaliza cu ASTRA și cu Societatea pentru cultura și literatura română din Bucovina¹⁰. Iorga a participat însă între 17-18 octombrie același an la adunarea generală anuală ordinară a ASTREI, prilej cu care a remarcat și interesul populației maghiare din oraș față de manifestarea culturală românească: „Populația ungurească arată o curiozitate care nu pare să ascundă, la popor, antipatie”. Foarte importantă este această constatare a celui care avea să scrie mai târziu atât de consistentul studiu dedicat analizei relațiilor interetnice dintre români și maghiar, precum și nevoii de a lupta împotriva xenofobiei (Nicolae Iorga, *Contra dușmăniei dintre nații. Români și Unguri*, București, 1932). De asemenea, marele istoric a rostit și o conferință plenară a cărei temă era de istorie locală, pentru a veni în întâmpinarea publicului românesc, dezvoltând subiectul *Vechimea neamului românesc din părțile Bihorului*.¹¹

După Marea Unire exista un curent între formatorii de opinie din România de a se unifica toate asociațiile culturale care existau la acel moment pentru că se aprecia că rolul acestora s-a încheiat odată cu realizarea statului național unitar, iar în împrejurările respective era mai bine ca să se coaguleze o singură instituție la nivel național care să se gestioneze problema educației adulților și promovarea progresului cultural și socio-economic al națiunii. La adunarea generală a ASTREI de la Sibiu din 8-9 noiembrie 1922, marele istoric și-a depus candidatura pentru a ocupa postul de președinte al instituției sibiene, intrând în cursă împotriva lui Vasile Goldiș. Iorga a fost stimulat să își depună candidatura de către Octavian Goga cu intenția ca după obținerea funcției de președinte, ASTRA să fuzioneze cu Liga Culturală condusă de marele istoric pentru a rezulta după unificare o singură instituție la nivelul întregii țări. Președintele comisiei de alegeri, Valeriu Braniște, a înțeles cât de delicată era alternativa „luptei” dintre două personalități remarcabile ale românilor și pentru a nu se ajunge la un rezultat care ar fi fost nefavorabil fie celui care citise Rezoluția de Unire, fie celui care era cel mai mare istoric român, a propus

⁷ *Transilvania*, XLII, nr. 5-6, 1911, p. 757.

⁸ *Serbările dela Blaj 1911, o pagină din istoria noastră culturală*, publicată de Despărțământul XI. Blaj al „Asociațiunii”, Blaj, 1911, p. 213.

⁹ *Neamul Românesc Literar*, III, nr. 32, 21 august 1911, p. 497.

¹⁰ Valer Moga, *ASTRA și societatea, 1918-1930*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, pag.97.

¹¹ Valer Moga, *ASTRA și societatea...*, p. 100.

ca președinția ASTREI să rămână vacantă un an, în semn de omagiu pentru fostul președinte recent dispărut, Andrei Bârseanu¹². Deși Nicolae Iorga nu a reușit să acceadă la funcția de președinte al ASTREI, rămâne memorabil gestul acestuia iar prezențele sale ulterioare la adunările generale ale societății sibiene au fost tot atâtea ocazii de exprimare a prețuirii ardelenilor față de savant și, prin reciprocitate, de sprijin necondiționat din partea lui Iorga pentru o instituție fundamentală a societății civile românești. Un atare comportament care nu a lăsat să răbufnească nicio urmă de nemulțumire pe marginea dezamăgirii că nu a devenit președinte al ASTREI demonstrează generozitatea, noblețea caracterului lui Nicolae Iorga.

O altă instituție fundamentală din Transilvania cu care Nicolae Iorga a dezvoltat o relație specială a fost universitatea clujeană. Aici trebuie să reținem două aspecte în legătură cu raporturile istoricului cu instituția clujeană. În primul rând, Nicolae Iorga a avut un rol important la fondarea Universității românești de la Cluj în anul 1919, iar în al doilea rând el a rămas apropiat de Alma Mater Napocensis în întreaga perioadă interbelică. Astfel, Iorga s-a implicat cu responsabilitate și a sprijinit activitatea comisiei universitare care a pregătit deschiderea oficială a universității românești, deși părerea marelui istoric era aceea că noua universitate nu trebuia edificată pe vechea universitate maghiară, ci trebuie să fie una cu totul nouă¹³. Pe parcursul mai multor luni din primăvara și vara anului 1919, din calitate lui de membru în Comisia pentru ocuparea posturilor vacante la Universitatea clujeană, a elaborat cu meticulozitate referate despre candidații la diverse posturi didactice, s-a implicat în dezbaterile despre criteriile ce trebuiau să le îndeplinească aspiranții la obținerea unui post de profesor etc. Desigur că Iorga nu a fost singurul universitar din Vechiul Regat care au înțeles dezideratul vremii și au pus umărul la edificarea noii universități românești din capitala Transilvaniei¹⁴. Inaugurarea oficială a universității clujene a avut loc la 1 februarie 1920 în prezența familiei regale, a mai multor demnitari, a reprezentanților statelor Antantei și a delegaților multor universități. Nicolae Iorga, care era președintele Camerei Deputaților, a trebuit să facă eforturi mari ca să amâne deschiderea lucrărilor Camerei pentru ca mulți parlamentari și oficiali să vină la Cluj. Academia Română l-a delegat pe Iorga să o reprezinte la serbările oficiale de inaugurare a universității din Cluj din 1-2 februarie 1920, iar istoricul a și susținut o conferință despre rostul noii instituții de învățământ în Cluj și în Transilvania¹⁵. De altfel, acesta nota în memoriile sale despre ceremonia de la Cluj că a avut „o notă de cultură națională, sigură de sine, dar recunoscând dreptul la viață al oricărei culturi”¹⁶.

După inaugurarea oficială a Universității din Cluj, spre Nicolae Iorga s-au îndreptat numeroase scrisori din partea conducerii universității sau din partea unor profesori care doreau să se consulte cu marele istoric în legătură cu diverse aspecte instituționale ori de cercetare (angajarea unor tineri specialiști, crearea unor institute de cercetare, inaugurarea unor publicații științifice, introducerea de cursuri noi etc.). Înființarea și evoluția Institutului de Studii Clasice, a Institutului de istoria medicinei, a Secției în aer liber a Muzeului Etnografic al Transilvaniei, a Muzeului Limbii Române ș.a. s-au bucurat de atenția și susținerea marelui istoric. Sute de scrisori rămase din acest dialog epistolar (cu siguranță unul mult mai consistent decât au rămas urme ale corespondenței transcrise în volumul editat de Stelian Mândruț și Petre Țurlea) pun în lumină atașamentul lui Iorga dar și aprecierea acestuia față de tânăra universitate de la Cluj¹⁷. O atare atitudine nu le-a scăpat celor care diriguiau instituția de învățământ superior de pe malul Someșului, astfel că în data de 3 martie 1929, Nicolae Iorga a devenit profesor de

¹² Ibidem, p. 73.

¹³ Vasile Pușcaș, *Universitate, societate, modernizare. Idealul universității modern la Cluj (1919-1945)*, cuvânt introductiv de Ioan-Aurel Pop, prefață de Keith Hitchins, ediția a III-a, revizuită și adăugită, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2019, pag. 73.

¹⁴ A se vedea *Universitățile din București și Cluj*, coord. Ana Victoria Sima, Marius Eppel, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2014.

¹⁵ *Nicolae Iorga și Universitatea din Cluj. Corespondență (1919-1940)*, ediție îngriită de Petre Țurlea și Stelian Mândruț, Academia Română, Fundația națională pentru Știință și Artă, București, 2005, pag. 7.

¹⁶ Vasile Pușcaș, *Universitate, societate, modernizare*, pag. 115.

¹⁷ *Nicolae Iorga și Universitatea din Cluj...*, pag. 9sqq.

onoare al Facultății de Litere și Filosofie din Cluj. Era și aceasta o recunoaștere a rolului pe care istoricul l-a avut în geneza și dezvoltarea universității din capitala Transilvaniei, așa cum se menționa și în scrisoarea decanului Onisifor Ghibu din 4 martie 1929, adresată lui Iorga: „*Consiliul Facultății de Litere și Filosofie a Universității regale Ferdinand I din Cluj, în semn de înaltă prețuire a activității cu totul excepționale pe care ați depus-o o viață întreagă pe altarul științei și al Patriei și, în special, în semn de mulțumită și recunoștință pentru sprijinul pe care l-ați dat în deosebite ocazii Universității noastre, începând cu anul 1919, când ea a luat ființă și până astăzi, v-a proclamat în ședința de la 4 martie [urent] profesor onorar al Facultății de Litere*”¹⁸.

În cuprinsul sutelor de scrisori există numeroase exerciții de admirație din partea foștilor elevi ai lui Iorga, unii aflați acum în postura de dascăli sau cercetători ai noii universități clujene, în care rememorați împrejurările în care au beneficiat de sprijinul marelui istoric. Dialogul epistolar relevă și implicarea constantă a lui Nicolae Iorga în diverse aspecte administrative și de cercetare de la Universitatea din Cluj, instituție care a avut un statut privilegiat în inima ilustrului istoric. Relațiile acestuia cu instituțiile culturale și de învățământ din Transilvania s-au întins pe parcursul mai multor decenii, înainte și după Unirea din 1918, și au fost de natură a impulsiona activitățile acestor instituții dintr-o provincie importantă a României. Dintr-o altă perspectivă, ASTRA și Universitatea Daciei Superioare de la Cluj au fost beneficiarele unui capital de imagine extraordinar prin prezența lui Nicolae Iorga la manifestările organizate de-a lungul timpului, prin conferințele susținute, prin expertiza furnizată acestora. Fără nicio îndoială, cultura românească din Transilvania a avut numai de câștigat de pe urma prezenței lui Iorga în diversele activități desfășurate de cele două instituții cu adevărat naționale.

¹⁸ *Ibidem*, pag. 272.